

ERKIN VOHIDOV IJODIDA MILLIY RUH UYG'UNLIGI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i06.052>

Zamira Shanazarovna Baltayeva
zamiraxonim76.76@gmail.com
Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotatsiya: Erkin Vohidov she'riyatida badiiy so'z va milliy ruh bir-birini to'ldiruvchi mohiyat kasb etadi. Shoir ijodida ko'ngil sarzanishlari orqali millat kechmishi, inson ibtidosi va intihosi, hayot murakkabliklarini suvratlashga muvaffaq bo'ladigan san'atkor poetik muhokamasida butun insoniyat axloqiy mezonlari batafsil tahlillanadi.

Kalit so'zlar: Milliy ruh, shoir dunyoqarashi, mavzu, g'oya, ifoda yo'sin, poetik muhokama, shakl, ma'no

HARMONY OF THE NATIONAL SPIRIT IN ERKIN VAKHIDOV'S WORK

Zamira Shanazarovna Baltaeva
zamiraxonim76.76@gmail.com
Karakalpak State University

Abstract: In the poetry of Erkin Vakhidov, the artistic o'ord and the national spirit acquire a complementary essence. The moral standards of the entire humanity are analyzed in detail in the poetic discussion of the artist, o'ho manages to depict the past of the nation, the beginning and end of man, and the complexities of life through the o'anderings of the poet's o'ork.

Keywords: National spirit, poet's outlook, theme, idea, o'ay of expression, poetic discussion, form, meaning

XX asr o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Erkin Vohidov o'z ijodi bilan milliy she'riyatimizni ham mazmun, ham shakl jihatidan yangi bosqichga ko'targan ijodkordir. Shoir adabiyot maydoniga kirib kelgan davr (o'tgan asrning 60-yillari) sho'ro mafkurasining tazyiqi kuchli bo'lgan palla edi. Shunday murakkab sharoitda ham Erkin Vohidov o'z asarlariga o'zbek xalqining milliy ruhi, qadriyatlari va dardu quvonchlarini singdira oldi. Shoir lirikasining bosh g'oyasi - inson erki, millat ozodligi va o'zlikni anglashdan iborat.

Erkin Vohidov she'riyatida badiiy so'z va milliy ruh bir-birini to'ldiruvchi mohiyat kasb etadi. Uning ijodi nafasat, fasohat va haqqoniyat sinteziga qurilgan. Idrok

sezgisi qalbgga ta'sir o'tkazish salohiyatidan samarali foydalanadigan shoir dunyoqarashini ehtiros boshqaradi. Aynan ijodkor fitratida mavzu, g'oya va ifoda yo'sini o'zgacha tarzda namoyon bo'ladi. Tuyg'u aslida insonga berilgan eng buyuk ne'mat! "Men o'zim musiqani sevaman, she'rlarim ham musiqiy bo'lishini istayman", - deya e'tirof etadi shoir. O'ziga xos ritm va musiqiy ohangdoshlik ijodkor butun uslubi-shakliy izlanishlarida o'z ifodasini topadi. Dil rozi va ko'ngil izhorini ijtimoiylashtirgan shoir iste'dodini belgilaydigan omilga aylanayozgan.

«Shu o'rinda Erkin Vohidov she'riyatining nainki mazmun, g'oya va shakl teranligi, balki ohang, uslub, poetik oqim jihatidan ham nihoyatda rang-barang ekanini aytmasdan o'tish mumkin emas. Nazarimda, hozirgi paytda biz Erkin Vohidov asarlarining, she'rlarining, asosan, matnidagi ko'rinib turgan mahoratni yoritishga, ochishga ko'proq e'tibor berib keldik. Holbuki, E.Vohidovning qator, hatto, aksar she'rlari shunday xususiyatga, o'ziga xoslikka egaki, ularda ayrim asosiy fikr, asosiy g'oya va maqsad asarning matnida, uning yuzida ko'rinib turgandan ko'ra, ko'proq zamiriga, qatlamlariga yashiringan, gohida esa, hatto chirmab tashlangan bo'ladi»⁶¹, - yozadi hassos munaqqid B.Nazarov. Darhaqiqat, shoir badiiy izlanishlarida ijod falsafasi teranligi sodda va zalvorli fikriy umumlasmalar hosil qilish barobarida oshkora va yashirin tasvir qatlamlarini markazlashtiradi. Tagmatndan anglashiladigan ruhiy kechinma sirli-jozib manzaralarni jilolantiradi. Tugal ifoda davomiyligi tasvirni quyuqlashtiradi. Ko'ngil sarzanishlari orqali millat kechmishi, inson ibtidosi va intihosi, hayot murakkabliklarini suvratlashga muvaffaq bo'ladigan san'atkor poetik muhokamasida butun insoniyat axloqiy mezonlari batafsil tahlillanadi.

"Erkin Vohidov 1968 yilda bitgan "O'zbekim" qasidasidayoq milliy g'ururni uyg'otish, ulus ahlida milliy ruhni mustahkamlash niyatini poetik voqelikka aylantirgan edi. Ma'lumki, badiiy so'z qudratli kuchga ega. Ammo o'z vaqtida aytilgan so'zning kuchi ko'p marta ortadi. "O'zbekim" o'z vaqtida maydonga tashlangan mardona poetik chorlov bo'lgandi. Millatning fikrlash va yashash tarzidan tortib, to'yu marakalariga qadar begona yo'riqqa tushib borayotgan bir vaqtda bu she'r o'zbekdagi o'zbeklikni saqlab qolishda beqiyos ahamiyat kasb etdi. "O'zbekim" millatni chinakamiga uyg'otdi, unda g'urur, iftixor tuyg'ularini paydo qildi»⁶², - yozadi professor Q.Yo'ldoshev. Aslida milliy idrok sezimi shoir butun ijod namunalariiga yoyilib ketadi. "Men jilg'aman" she'rining o'zidayoq o'zbekona andisha, sharqona iymonish va asov dangallik sintezi qabarib ko'rinadi. "Vaqt kelar, dunyoda g'olib haqiqat, Bir o'lka yaratgay baxtiyor, tanho" istagi zamirida shunga ishora mavjud, milliy xarakter shoir har bir adabiy talqinida o'zgacha ko'rinishda namoyon bo'ladi:

Bukun tong egnida atlasdan ko'ylak,
Shafaqqa o'ralgan qizlarday gulgun.

61 Mustakillik davri adabi'eti. - Toshkent: Adabi'et va sanat, 2006. -B. 48.

62 Yo'ldoshev Q. So'z yolqini. -Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. -B. 267.

Ilk bora ko‘z ochib chiqqan boychechak,
Sanamlar qo‘liga intizor bukun⁶³.

Millat ma‘naviyatini yuksaltirish, inson o‘z-o‘zini anglash sezimini shakllantirish hamda mustahkamlash har bir ijodkor fitratini bezovta qiladi. Joriy xususiyat, goh qadriyaviy mezonlar tarannumida o‘zgacha mehr zuhur topsa, ba‘zan isyonkor ruh shafqatsiz dolg‘alarida namoyon bo‘ladi. Muallif mutelik kayfiyatiga nisbatan nafratini “qo‘rquvning ko‘zi katta, yuragi kichik bo‘lur” tarzida ifodalasa, “shafaqqa o‘ralgan qizlarday gulgun” milliy istiqbolni samimiy haroratda suvratlaydi. “Ilk bora ko‘z ochib chiqqan boychechak” yurt tongotaridan dalolat beradi. Shoir poetik talqinida bo‘y ko‘rsatgan shoir tuyg‘u “O‘zbekim” qasidasida avj nuqtaga ko‘tariladi:

Ilmu she‘rda gohu sulton
Lek taqdiriga qul,
O‘z elida chekdi g‘urbat,
Zoru nolon o‘zbekim⁶⁴.

60-yillar adog‘i 70-yillar avvalida she‘riyatda o‘z ijodiy maktabini shakllantirgan adabiy avlod uchta vakili - Abdulla Oripov, Erkin Vohidov va Rauf Parfibir-biridan keskin tafovutlanadigan lirik merosiga zimdan nazar tashlasak, amalda hukmron mafkura, siyosat hamda tutumga nisbatan goh botiniy, goh oshkora raqobat mavjudligi ko‘zga tashlanadi. Joriy bosqichda uchta nazm darg‘alarini milliy idrok sezimi birlashtiradi. Biri barmoq vazni musiqiy tabiatini talqin malakasida qayta tiklasa, biri aruz vazni zamonaviy sajjiasini takomillashtirsa, biri erkin she‘r murakkab qobig‘ida oniy lahzalar shiddatini jilvalantiradi. Muhimi, rangin ifoda tadrijida Vatan istiqboli, millat kelajagi va xalq irodasi qorishib ketadi. Abdulla Oripov “O‘zbekiston - vatanim manim”, “Xalq”, “Vatan”, “O‘zbekiston asri”, Erkin Vohidov “O‘zbekim”, “Vatan istagi”, “O‘zbekiston bu”, Rauf Parfi “Vatan”, “Turkiston yodi”, “Ona yurt” she‘rlarini shu rishta bog‘lab turadi. “O‘zbekim” qasidasida shoir mushohada zalvorini hissiy idrok zimmasiga yuklaydi, joriy holatda so‘z-g‘oya tavsifi ifoda tasir quvvatini oshiradi, “o‘z elida g‘urbat chekayotgan” o‘zbek fojeasi, o‘zligini yo‘qotayozgan millat inqirozi kitobxonni o‘yga toldiradi. Milliy ruhni nafaqat tuyish, balki, uni muhofaza qilish joiz. Muallif tazod yordamida tarixga nazar soladi, mahdudlik sabab-omillarini hayotiy tafsilotlarda ko‘rsatishga harakat qiladi, daxldorlik hissini asosiy o‘ringa ko‘taradi. Qaramlik, erksizlik va mustamlakachilik illatlari aslida ham insonni, ham jamiyatni halokatga yetaklaydi. G‘oyani takrorlashdan muddao shuni ogohlikka davatdan iborat.

Erkin Vohidov adabiy talqinida g‘oya, ohang va mushohada bog‘lami ifoda uslubi takomilini belgilaydi. Zamon muhrini inson qalbiga hamohang suvratlashga moyil shoir nazdida go‘zallik ifodasi ruhiy holat tahlili, alalxusus, iztirob va shodlik yonma-

⁶³Vohidov E. She‘r dunyosi. –Toshkent: Sharq, 2001. –B. 88.

⁶⁴Ko‘rsatilgan adabiyot. –B. 132.

yonligiga payvandlanadi, munosabat hamda qiymat uning ikki o'q ildizini tashkil etadi. Hayrat tuyg'usi va ehtiros yuksak pardasi musiqa hamda tasvir so'zda uyg'unlashuvini ta'minlaydi, binobarin, mushohada falsafiy teranligi umumlashmasi kayfiyat oniy lahzalarini markazlashtirishga xizmat qiladi. Ruhiy holat ziddiyatlarini jilolantirishda ijodkor mudomi ravshanlik va lo'ndalik sari intiladi, ko'lamdor fikr takomili hamda ohang o'ynoqiligi beqarorligi matnda bir-birini aniqlovchi omillarga evriladi. Aynan ijodiy mustaqillashtirilgan ifoda uslubi ruhiy holat hamda poetik manzarani yaxlitlashtirishga zamin hozirlaydi. Borliq mohiyatini tasvir miqyosi asnosida ko'rsatish, tahlillash va baholash mayli ijodkor fitrati o'ziga xos takomilini belgilab beradi.

Erkin Vohidovning «Bizga so'z tegdi kecha» she'rida zamonamizning ayni shu masalasiga munosabat seziladi. Bir kishi minbarlarda nutq irod etib, olqishlarga ko'milganlarga havas qiladi. U ham bo'shagan minbarga ko'tarilib, so'z aytadi, lekin uning rost so'zini qabul qilishmaydi. Natijada o'zgalarga maqto'v kimxobi yopilsa, unga «sarpoyi sazo - qarg'ishli bo'z» yopiladi. Shoir ushbu voqeadan shunday xulosa chiqaradi:

Yaxshidir har kimsa gar
Har yerda qilsa o'z ishin.
Misli devorzan ishiga
Kavshdo'z tegdi kecha.

Kishiga xayot va insoniylikning mohiyatini anglatish qalbiga ezgulik urug'ini ekish demakdir. Har kimning qalbida ezgulik urug'i ko'karar ekan, har bir amali xalqi va Vatani ravnaqiga yo'naltirilgan bo'ladi. Ruhiyati shunday fazilatlar bilan yo'g'rilgan shaxslar hayotda yashab o'tishgan va hozirda ham mavjud, biz bilan bir havodan nafas olmoqdalar. Bu xil insonlarni xotirlash va qadrlash, ularning fidoyiligini xalqqa yetkazish zamondoshlarimiz ma'naviy-axloqiy qa'rashlarini shakllantirishda juda katta vazifa bajaradi.

Erkin Vohidov she'riyatining tili xalqona sodda, ammo teran falsafiy ma'noga ega. Shoir xalq maqollari, matallari va idiomatik iboralaridan juda unumli foydalangan. Uning she'rlari tezda qo'shiqqa aylanib, xalq qalbidan joy olganining sababi ham shunda - undagi ohang o'zbekning milliy milliy cholg'ulari (tanbur, dutor) ohangidek yurakka yaqin.

Shoir aruz vaznining go'zal namunalarini yaratib, mumtoz adabiy an'analarni zamonaviy she'riyat bilan bog'ladi. Uning g'azallarida g'arbona fikrlash bilan sharqona falsafa, milliy dunyoqarash uyg'unlashib ketgan.

Xulosa qilib aytganda, Erkin Vohidov lirikasida milliy ruh shunchaki mavzu emas, balki asarlarning hayotbaxsh asosi, qon tomiridir. Shoir o'z millatini cheksiz muhabbat bilan sevdi, uning dardini kuyladi va istiqlo'lg'oyalarini she'riyat tili bilan pishirib yetkazdi. Bugungi mustaqillik davrida ham uning lirikasi yoshlar qalbida

milliy gʻurur, Vatanga muhabbat va milliy oʻzlikni anglash tuygʻularini tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mustaqillik davri adabiyoti. - Toshkent: Adabiyot va sanʼat, 2006
2. Vohidov E. Sheʼr dunyosi. -Toshkent: Sharq, 2001
3. Yoʻldoshev Q. Soʻz yolqini. -Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018